

11. Ekonomická aktivita

11.1 Metodika, zdroje dat a srovnatelnost výsledků

V údajích o ekonomické aktivitě došlo v souladu s mezinárodní metodikou ke změně terminologie. Ve Sčítání 2021 je užíván pojem „pracovní síla“ pro osoby označované dříve jako „osoby ekonomicky aktivní“ a „osoby mimo pracovní sílu“ namísto „osoby ekonomicky neaktivní“.

Při Sčítání 2021 se, na rozdíl od SLDB 2011, kromě zařazení osoby do jednotlivých kategorií podle ekonomické aktivity zjišťovalo na sčítacím formuláři i odpracování alespoň jedné hodiny týdně a využity byly rovněž údaje o ekonomické aktivitě z administrativních zdrojů. Údaje o ekonomické aktivitě ze sčítání 2011 a 2021 proto nejsou plně srovnatelné.

V rámci Sčítání 2021 byla nově zjišťována kategorie „osoby na rodičovské dovolené“. Při SLDB 2011 mohly být tyto osoby zahrnuty v různých kategoriích – jako osoby s vlastním zdrojem obživy (s rodičovským příspěvkem), nebo osoby v domácnosti a ostatní závislé osoby. Ve srovnání se SLDB 2011 nebyla již při Sčítání 2021 rozlišována kategorie „nezaměstnaní hledající první zaměstnání“, k dispozici jsou pouze údaje za nezaměstnané celkem.

Údaje o zaměstnání, postavení v zaměstnání a odvětví ekonomické činnosti byly ve Sčítání 2021 zjišťovány výhradně za osoby zaměstnané podle jejich současného hlavního zaměstnání. Při SLDB 2011 byl údaj zjišťován rovněž za nezaměstnané podle posledního vykonávaného zaměstnání.

V údajích o postavení v zaměstnání již nejsou rozlišovány kategorie „členové produkčních družstev“ a „pomáhající rodinní příslušníci“.

Pracovní sílu (osoby ekonomicky aktivní) představují osoby zaměstnané (pracující) a nezaměstnané.

Mezi zaměstnané patří všechny osoby ve věku 15 a více let, které v rozhodný okamžik sčítání měly formální vazbu k zaměstnání nebo pracovaly alespoň 1 hodinu týdně za mzdu, plat, nebo jiný druh odměny. Zahrnuti jsou rovněž pracující důchodci, pracující žáci a studenti a osoby na mateřské dovolené (28 resp. 37 týdnů).

Osoby s formální vazbou k zaměstnání jsou zaměstnanci a osoby s podnikatelským oprávněním, bez ohledu na délku pracovního úvazku, charakter pracovní aktivity (trvalý, dočasný) nebo druh pracovního poměru, dohody či smlouvy.

Nezaměstnané jsou všechny osoby ve věku 15 a více let, které byly v rozhodný okamžik sčítání bez práce a zároveň si práci hledaly (prostřednictvím Úřadu práce nebo jiným způsobem).

Osoby mimo pracovní sílu (osoby ekonomicky neaktivní) jsou osoby, které nepatří mezi zaměstnané ani nezaměstnané. Jsou to nepracující důchodci, ostatní nepracující osoby s vlastním zdrojem obživy, osoby na rodičovské dovolené, nepracující žáci a studenti, osoby v domácnosti, děti předškolního věku a ostatní závislé osoby.

Z pohledu charakteristiky postavení v zaměstnání jsou zaměstnavatelé definováni jako podnikatelé se zaměstnanci. Osoby pracující na vlastní účet jsou podnikatelé bez zaměstnanců. Zaměstnanci mají placená zaměstnanecká místa.

Jako zaměstnání (profese) se uváděla konkrétní vykonávaná práce, resp. pracovní pozice zaměstnané osoby.

Odvětví ekonomické činnosti bylo zjišťováno jako druh ekonomické činnosti zaměstnavatele, resp. předmět podnikání.

Hlavním zdrojem dat o ekonomických charakteristikách obyvatel byly ve Sčítání 2021 vedle sčítacích formulářů také údaje z administrativních zdrojů dat (AZD). U ekonomické aktivity byly informace ze sčítacích formulářů použity v kombinaci s údaji z AZD. Postavení v zaměstnání bylo zjišťováno výhradně z administrativních zdrojů (IISZ ČSSZ – subsystém pojistných vztahů, údaje GFŘ, RES),

naopak zaměstnaní pouze ze sčítacích formulářů. V případě odvození odvětví ekonomické činnosti byly údaje z AZD využity pro kontrolu, případně doplnění chybějících údajů ze sčítacích formulářů.

11.2 Struktura obyvatel podle ekonomické aktivity

Pracovní síla (součet zaměstnaných a nezaměstnaných) dlouhodobě mírně přesahuje polovinu populace. Podle výsledků Sčítání 2021 došlo k nárůstu osob zahrnutých mezi pracovní sílu na téměř 5,6 milionu, což odpovídá 53,5 % obyvatel se zjištěnou ekonomickou aktivitou. Oproti roku 2011 byl zjištěn nárůst u pracovní síly o více než 480 tisíc obyvatel. V porovnání s minulým sčítáním se více než zdvojnásobil počet pracujících důchodců, kterých v roce 2021 bylo již 566 tisíc, a představovali 10,7 % všech zaměstnaných.

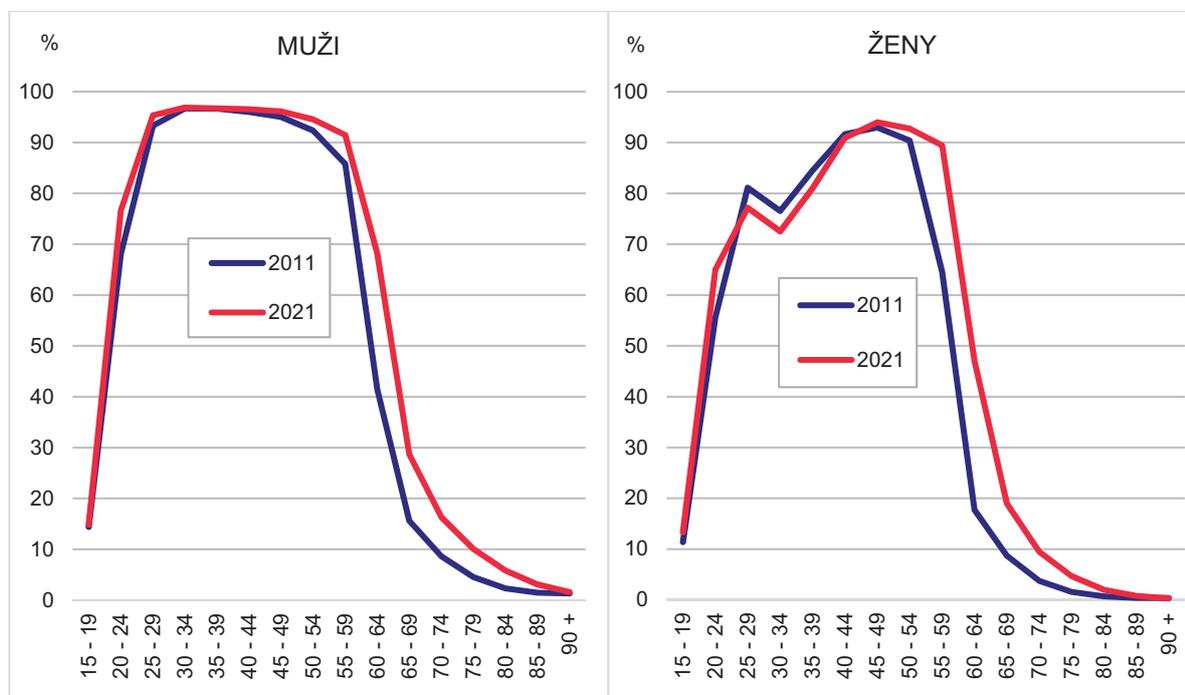
Mimo pracovní sílu bylo zahrnuto 46,5 % osob se zjištěnou ekonomickou aktivitou, z toho téměř polovinu (47 %) tvořili nepracující důchodci a necelou třetinu (30 %) žáci a studenti. V porovnání s předchozím sčítáním nedošlo k výraznější změně ve struktuře osob mimo pracovní sílu.

11.2.1 Pracovní síla

V letech 2001–2021 došlo ke zvýšení počtu osob zařazených mezi pracovní sílu celkem o 310 tisíc. Zatímco mezi roky 2001 a 2011 jsme mohli sledovat absolutní pokles o téměř 173 tisíc osob a podíl pracovní síly na obyvatelstvu klesl na 51,5 %, v letech 2011–2021 došlo k nárůstu počtu obyvatel zahrnutých mezi pracovní sílu o více než 480 tisíc a jejich podíl vzrostl na 53,5 %. Tento nárůst může být do určité míry ovlivněn vyšším počtem obyvatel s nezjištěnou ekonomickou aktivitou při minulém sčítání, v roce 2011 to bylo 5,5 % a v roce 2021 pouze 1,2 %.

Nárůst objemu pracovní síly mezi sčítáními 2011 a 2021 souvisí s celkovým nárůstem populace a také s vyšší ekonomickou aktivitou žen, které se na přírůstku pracovní síly podílely z více než 52 %.

Graf 11.1 Změna intenzity ekonomické aktivity mužů a žen podle věku v letech 2011–2021

Pozn.: V roce 2021 podíl mužů resp. žen zahrnutých do pracovní síly na celkovém počtu mužů resp. žen.

Vývoj počtu osob zahrnutých do pracovní síly v jednotlivých věkových skupinách úzce souvisí s vývojem celkového počtu obyvatel a jeho věkovou strukturou. Zatímco v roce 2011 u mladších věkových skupin počty i podíly pracovní síly v důsledku delší přípravy na výkon zaměstnání výrazně klesly, v roce 2021

došlo ve věku 15–19 let k mírnému nárůstu (o 1,2 p. b.) a ve věku 20–24 let k nárůstu o téměř 10 p. b. To může být ovlivněno jednak metodickou změnou, kdy žáci a studenti, kteří odpracovali alespoň 1 hodinu týdně, byli zařazeni mezi pracovní sílu, ale také širším využitím administrativních zdrojů při zpracování dat. Nárůst podílu pracovní síly na obyvatelstvu sledujeme i ve starších věkových skupinách, nejvíce ve věku 55–59 let (o 15,7 p. b.) a 60–64 let (o 28,4 p. b.). Ten může být podobně jako u žáků a studentů způsoben jak metodickou změnou, tak masivnějším využitím administrativních dat, ale také pozdějšími odchody obyvatel do starobního důchodu.

V roce 2021 muži vykazovali nárůst intenzity ekonomické aktivity ve všech věkových skupinách.

Maxima přes 96 % bylo dosaženo ve věku 30–39 let a 40–49 let. Na rozdíl od roku 2011 pozorujeme s narůstajícím věkem pozvolnější pokles intenzity ekonomické aktivity, výraznější pokles byl zaznamenán až po 60. roku věku.

Ženy dosahovaly maximálních hodnot (94 % ekonomicky aktivních) ve věku 45–49 let, přičemž obecně platilo, že v jednotlivých věkových skupinách měly mírně nižší podíly než muži. Výraznější pokles intenzity ekonomické aktivity ve srovnání s muži lze u žen pozorovat kolem důchodového věku (ve věku 60–64 let: muži 68,2 % vs. ženy 47,0 %, ve věku 65–69 let: muži 28,7 % vs. ženy 19,0 %).

Největší rozdíly v intenzitě ekonomické aktivity mezi muži a ženami byly zaznamenány ve věkových skupinách 30–34 let (u žen o 24,4 procentních bodů nižší) a 60–64 let (u žen o 21,2 procentních bodů nižší). Důvodem výrazně nižší intenzity ekonomické aktivity je fakt, že ženy ve věku 30–34 let byly často na rodičovské dovolené (přes 78 tisíc žen, na rozdíl od 310 mužů na rodičovské dovolené v tomto věku). Ve věkové skupině 60–64 let hraje významnou roli dřívější odchod žen do starobního důchodu; nepracující důchodkyně představovaly 51,6 % populace se zjištěnou ekonomickou aktivitou (absolutně 162 169 důchodkyň), u mužů byl tento podíl 30,4 % (90 361 důchodců).

Tab. 11.1 Základní ukazatele ekonomické aktivity obyvatelstva v letech 1991–2021

Ukazatel		Rok sčítání			
		1991	2001	2011	2021
Počet obyvatel	muži	4 999 935	4 982 071	5 109 766	5 186 548
	ženy	5 302 280	5 247 989	5 326 794	5 337 619
	celkem	10 302 215	10 230 060	10 436 560	10 524 167
Pracovní síla	muži	2 838 657	2 873 522	2 750 039	3 021 611
	ženy	2 582 445	2 379 878	2 330 534	2 541 647
	celkem	5 421 102	5 253 400	5 080 573	5 563 258
Podíl pracovní síly na celkovém počtu obyvatel (%) ^{*)}	muži	56,8	57,7	57,6	59,1
	ženy	48,7	45,3	45,8	48,1
	celkem	52,6	51,4	51,5	53,5
Podíl žen na celkovém počtu obyvatel (%)		51,5	51,3	51,0	50,7
Podíl žen na pracovní síle (%)		47,6	45,3	45,9	45,7

^{*)} V roce 2011 a 2021 podíl na celkovém počtu obyvatel se zjištěnou ekonomickou aktivitou

11.2.2 Mimo pracovní sílu

Podle Sčítání 2021 představovala kategorie mimo pracovní sílu, v předchozích sčítáních označovaná jako ekonomicky neaktivní, 4,8 milionu osob. Za posledních 20 let sledujeme pokles o 63,6 tisíc osob, ale v porovnání s předchozím sčítáním jde o nárůst o téměř 46 tisíc osob. Osoby mimo pracovní sílu tak představují necelou polovinu (46,5 %) obyvatel se zjištěnou ekonomickou aktivitou.

Stejně jako v minulých letech i v roce 2021 tvořili nejpočetnější skupinu osob mimo pracovní sílu nepracující důchodci, kterých bylo téměř 2,3 milionu osob, a představovali 47,2 % všech osob mimo

pracovní sílu. Dvě pětiny všech nepracujících důchodců (40,8 %) bylo ve věku 70–79 let a třetina ve věku 60–69 let (33,3 %). Mezi nepracujícími důchodci převažovaly ženy důchodkyně (60,0 %), a to zejména v nejstarších věkových skupinách, ve věku 70–79 let 59,1 % a 80 a více let 67,1 % důchodkyň.

Další významnou skupinu mimo pracovní sílu, zhruba třetinu, tvoří žáci a studenti, kterých bylo zaznamenáno 1 456 tisíc. Od roku 2011 sledujeme mírný nárůst počtu žáků a studentů, ale v porovnání s rokem 2001 jde o výrazný pokles, za kterým stojí jednak věková skladba populace a také velmi nízký počet osob s nezjištěnou ekonomickou aktivitou. Mezi žáky a studenty je zhruba polovina mužů a polovina žen. Více než dvě třetiny žáků a studentů je ve věkové skupině 10–19 let, téměř čtvrtina jsou děti do 10 let a necelá desetina jsou studenti ve věku 20–29 let. Podobně je to i u dětí předškolního věku, kterých bylo ve Sčítání 2021 zaznamenáno téměř 760 tisíc.

Osoby na rodičovské dovolené byly v předchozích sčítáních zařazeny do kategorie ostatní s vlastním zdrojem obživy. Ve Sčítání 2021 jde tedy o novou kategorii, která čítá 218,5 tisíc osob. Mezi osobami na rodičovské dovolené jsou téměř výhradně ženy (99,3 %). Věková struktura osob na rodičovské dovolené odpovídá věku rodičů, především matek. Většina těchto osob (59,4 %) je ve věku 30–39 let a necelá třetina (30,4 %) ve věku 20–29 let.

Zbývající méně čísné kategorie osob mimo pracovní sílu představují ostatní osoby bez vlastního příjmu, což jsou například osoby v domácnosti, kterých bylo sečteno 91,2 tisíc a mezi kterými převažovaly ženy (63,9 %). Poslední skupinou jsou osoby s jiným vlastním zdrojem obživy, s příjmy jako jsou například výnosy z kapitálu, pronájmu, úspor a podobně, kterých bylo zaznamenáno 15,2 tisíc s mírnou převahou mužů (58,3 %).

11.2.3 Zaměstnaní

V období 2011 až 2021 došlo k nárůstu počtu zaměstnaných o 709 tisíc, z toho 392 tisíc mužů a 317 tisíc žen. Důvodem je nejen nižší míra nezaměstnanosti obyvatel, ale také nižší počet osob s nezjištěnou ekonomickou aktivitou. Podíl zaměstnaných na pracovní síle byl při Sčítání 2021 95,1 %, zatímco v letech 2011 a 2001 o zhruba 5 procentních bodů méně (90,2 %, respektive 90,7 %).

Stejně jako u předchozích ekonomických ukazatelů se i zde projevila metodická změna odpracování alespoň jedné hodiny týdně a také využití administrativních dat pro zpracování ekonomických charakteristik.

Tab. 11.2 Struktura zaměstnaných podle pohlaví

	Zaměstnaní celkem	v tom			
		pracující důchodci	pracující žáci a studenti	osoby na mateřské dovolené	ostatní zaměstnaní
Celkem	5 290 071	565 811	231 574	40 097	4 452 589
muži	2 884 419	284 943	105 099	271	2 494 106
ženy	2 405 652	280 868	126 475	39 826	1 958 483

Podíl zaměstnaných mužů byl v roce 2021 ve všech věkových skupinách vyšší než v roce 2011, především pak ve věku 15–19 let, a to o 18 procentních bodů, a ve věku 20–24 let o 12,8 p. b. Také u žen byl podíl zaměstnaných vyšší, ve věku 15–19 let o 16,9 procentních bodů a ve věku 20–24 let o 10,7 p. b. Většinu zaměstnaných ve věku 15–19 let představovali pracující studenti. Mezi zaměstnanými muži v této věkové skupině bylo 64,7 % pracujících studentů a mezi zaměstnanými ženami dokonce 76,3 % pracujících studentek. Ve věkové skupině 20–24 let byl podíl pracujících studentů také vysoký, u mužů představoval čtvrtinu a u žen dvě pětiny zaměstnaných.

Vyšší míru zaměstnanosti oproti roku 2011 ovšem vykazují i populačně slabší ročníky mužů i žen ve věku 25–39 let. Výrazně se zvýšila také zaměstnanost v nejstarších věkových skupinách (75 a více let), u mužů na více než dvojnásobek a u žen dokonce na více než 2,5 násobek v porovnání s rokem 2011.

Tab. 11.3 Zaměstnaní podle vybraných odvětví ekonomické činnosti a pohlaví

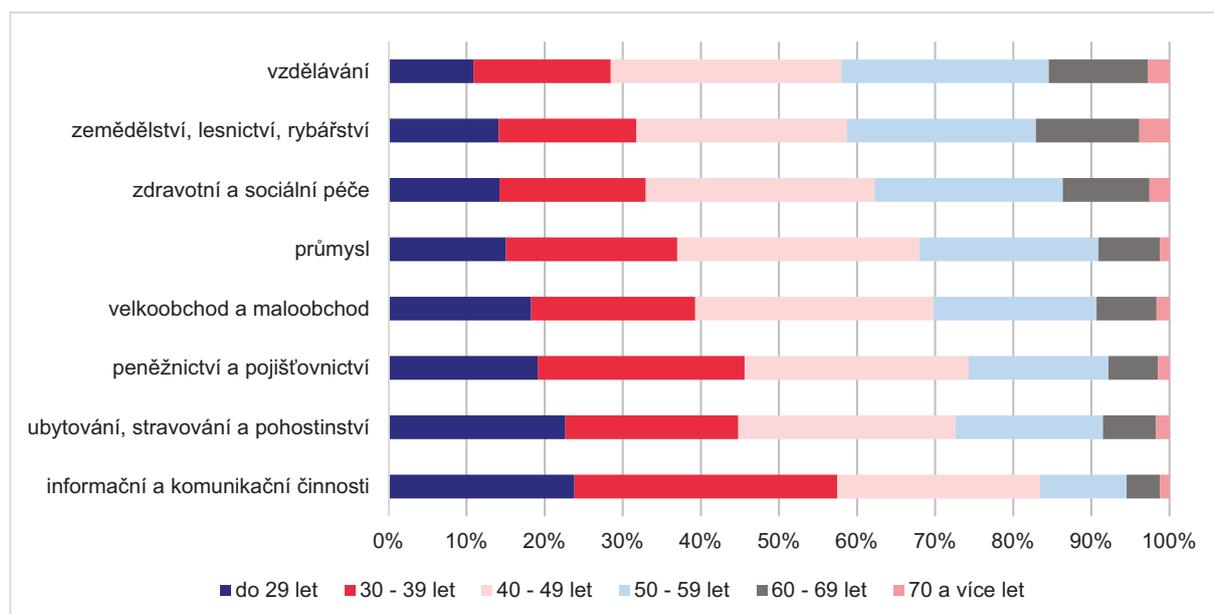
Odvětví ekonomické činnosti	Muži		Ženy		Celkem	
	abs.	v % ^{*)}	abs.	v % ^{*)}	abs.	v % ^{*)}
Zaměstnaní celkem	2 884 419	100,0	2 405 652	100,0	5 290 071	100,0
zemědělství, lesnictví, rybářství	120 787	4,2	46 374	1,9	167 161	3,2
průmysl	966 964	33,8	474 852	19,9	1 441 816	27,5
stavebnictví	328 715	11,5	35 398	1,5	364 113	6,9
velkoobchod a maloobchod; opravy a údržba motorových vozidel	276 645	9,7	313 102	13,1	589 747	11,2
doprava a skladování	241 610	8,5	77 344	3,2	318 954	6,1
ubytování, stravování a pohostinství	81 112	2,8	108 953	4,6	190 065	3,6
vzdělávání	74 352	2,6	287 867	12,0	362 219	6,9
zdravotní a sociální péče	78 398	2,7	330 196	13,8	408 594	7,8

^{*)} podíl pracujících v odvětví na celkového počtu zaměstnaných se zjištěným odvětvím ekonomické činnosti

Početně nejvýznamnějším sektorem národního hospodářství byl v roce 2021 terciér, kde pracovalo více než 62 % všech zaměstnaných osob se zjištěným odvětvím ekonomické činnosti. V období 2011 – 2021 vzrostl podíl zaměstnaných v tomto sektoru o 3 procentní body. V průmyslu a stavebnictví došlo k mírnému poklesu podílu zaměstnaných, zatímco podíl zaměstnaných v zemědělství se nezměnil (3,2 %). Dlouhodobý trend posilování terciárního sektoru a oslabování sekundárního a primárního sektoru je patrný, ale zdaleka není tak výrazný jako v předchozím období.

U jednotlivých odvětví se podíly zaměstnaných od roku 2011 výrazně nezměnily. Stále zůstávaly nejvýznamnějšími odvětvími průmysl, ve kterém v roce 2021 pracovala více než čtvrtina všech zaměstnaných, a velkoobchod, maloobchod a opravy motorových vozidel s více než desetinou zaměstnaných.

Graf 11.2 Věková struktura zaměstnaných ve vybraných odvětvích ekonomické činnosti

Jednotlivá odvětví se od sebe značně lišila ve struktuře zaměstnaných podle pohlaví. Velkou převahu (nad 80 %) měli muži tradičně v odvětvích těžba a dobývání, výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu a v odvětví stavebnictví, kde bylo zaměstnáno dokonce 90,3 % mužů. Naopak mezi odvětví s převahou žen patřily vzdělávání a zdravotní a sociální péče (79,5 %, resp. 80,8 %).

Různorodá byla i věková struktura zaměstnaných podle odvětví. Relativně nejvíce osob ve věku 60 let a více zaměstnávala odvětví zemědělství, lesnictví a rybářství a činnosti v oblasti nemovitostí, následované vzděláváním, které tradičně patří mezi „věkově nejstarší“ odvětví. Nejvyšší podíl mladých do 29 let byl naproti tomu zaznamenán v odvětvích informační a komunikační činnosti, ubytování, stravování a pohostinství a kulturní, zábavní a rekreační činnosti.

Se strukturou zaměstnaných osob podle odvětví úzce souvisí struktura podle zaměstnání. U mužů byly dvě skupiny zaměstnání, které překročily hranici 100 tisíc osob. Nejpočetněji zastoupeni byli technici v průmyslu (126 tis.) a kvalifikovaní pracovníci hlavní stavební výroby (108 tis.). U žen byla nejčastějším zaměstnáním prodavačka či jiná činnost v prodejnách (163 tis. zaměstnaných žen), druhou nejpočetnější skupinou byly administrativní pracovníce a asistentky (téměř 110 tis.). Přes 100 tisíc dosáhly ještě ženy zaměstnané jako odborné pracovníce v ekonomických a příbuzných oborech.

Tab. 11.4 Zaměstnaní podle hlavních tříd zaměstnání

Zaměstnání	Muži	Ženy	Celkem
Zaměstnaní celkem	2 884 419	2 405 652	5 290 071
v tom podle hlavní třídy zaměstnání:			
zákonodárci a řídicí pracovníci	174 223	90 453	264 676
specialisté	430 999	560 029	991 028
techničtí a odborní pracovníci	426 934	431 659	858 593
úředníci	124 835	241 811	366 646
pracovníci ve službách a prodeji	240 460	438 011	678 471
kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství	35 919	17 067	52 986
řemeslníci a opraváři	530 693	80 248	610 941
obsluha strojů a zařízení, montéři	467 445	177 669	645 114
pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	94 526	133 879	228 405
zaměstnanci v ozbrojených silách	19 355	2 615	21 970
nezjištěno	339 030	232 211	571 241

Charakter vykonávané činnosti se odrážel ve vzdělanostní struktuře pracujících. Konkrétní profese předpokládají určitou úroveň vzdělání, což data sčítání potvrdila. Nejvyšší podíly vysokoškolsky vzdělaných byly mezi specialisty (61,7 %) a zákonodárci a řídicími pracovníky (47,5 %). Zhruba polovina úředníků (50,9 %) a technických a odborných pracovníků (47,6 %) měla úplné střední vzdělání s maturitou. U kvalifikovaných pracovníků v zemědělství, lesnictví a rybářství, pomocných a nekvalifikovaných pracovníků, řemeslníků a opravářů, obsluhy strojů a zařízení, montérů převažovalo střední vzdělání včetně vyučení bez maturity; u řemeslníků a opravářů byl podíl nejvyšší (63,0 %). Pracovníci se základním, neukončeným základním vzděláním nebo bez vzdělání byli zastoupeni nejvíce ve třídě pomocných a nekvalifikovaných pracovníků, a to podílem 19,3 %.

Druhý úhel pohledu – struktura osob s příslušným vzděláním podle jednotlivých zaměstnání – dokumentuje vztah úroveň vzdělání a možnosti uplatnění na pracovním trhu. Čtvrtina zaměstnaných se základním a nižším vzděláním pracovala jako obsluha strojů a zařízení a jako montéři – nejčastěji jako montážní dělníci a obsluha pojízdných zařízení. Více než pětina byla zaměstnána ve službách a prodeji. Překvapením bylo, že 15 % zaměstnaných se základním a nižším vzděláním, tedy bez vyučení, vykonávalo profese řemeslníků a opravářů – nejčastěji jako pracovníci hlavní stavební výroby. Osoby s nejvyšším dosaženým vzděláním – zaměstnaní vysokoškoláci – našli uplatnění ve více než 85 % jako

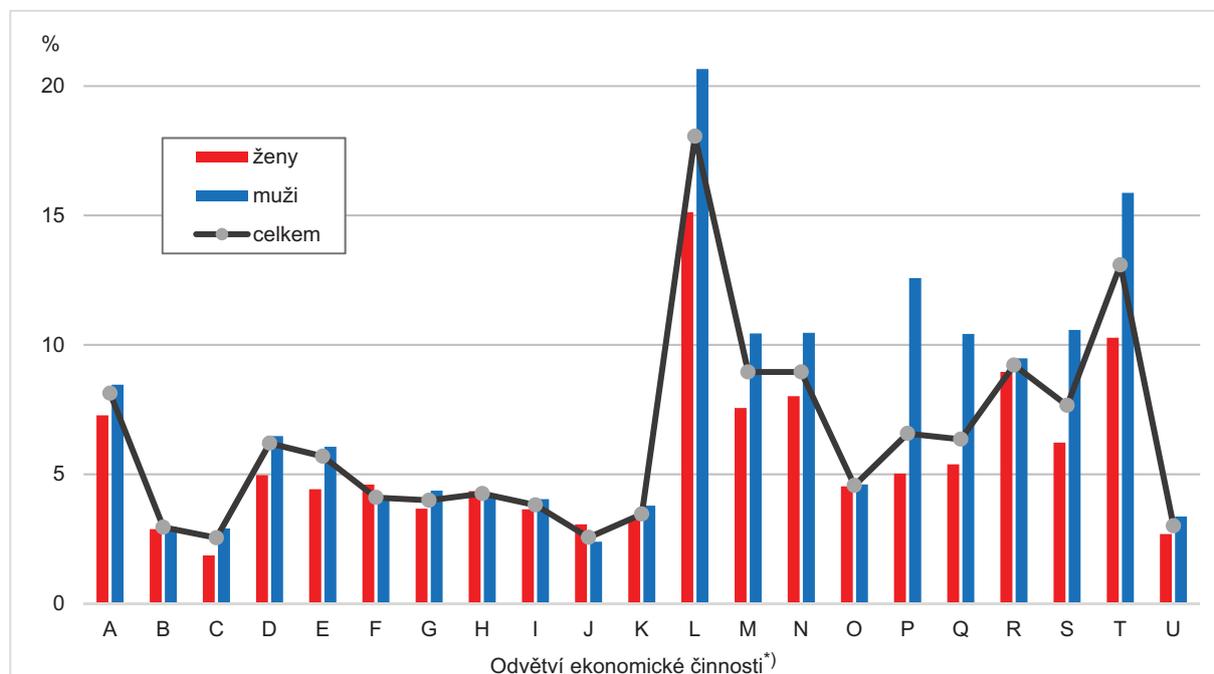
řídící pracovníci a specialisté a techničtí a odborní pracovníci. Nejčastěji to bylo v profesích učitelů, lékařů a specialistů v oblasti financí, strategie a personálního řízení. Desetina vysokoškoláků zvolila zaměstnání, pro které není vysokoškolské vzdělání nutnou podmínkou, například jako pracovníci ve službách a prodeji nebo řemeslníci a opraváři. Například 17 962 vysokoškolsky vzdělaných osob pracovalo jako obsluha strojů a zařízení (nejčastěji jako montážní dělníci výrobků a zařízení). Dalších 6 126 vysokoškolsky vzdělaných osob a 47 826 osob s vyšším odborným nebo úplným středním vzděláním pracovalo jako pomocní a nekvalifikovaní pracovníci (nejčastěji se jednalo o uklízeče/uklízečky a pomocníky v domácnostech, hotelích, administrativních, průmyslových a jiných objektech), což jsou zaměstnání s velmi nízkými nároky na úroveň dosaženého vzdělání pracovníků.

Na druhou stranu 3 253 osob se základním a nižším vzděláním pracovalo jako zákonodárci a řídící pracovníci (nejčastěji nejvyšší představitelé společností a institucí) a 6 041 osob se základním a nižším vzděláním bylo zaměstnáno jako specialisté (nejčastěji specialisté v oblasti prodeje, nákupu, marketingu a styku s veřejností).

Podle postavení v zaměstnání téměř 83,9 % zaměstnaných osob se zjištěným postavením v zaměstnání pracovalo jako zaměstnanci. Druhou nejpočetnější skupinou byly osoby pracující na vlastní účet (15,0 %), v postavení zaměstnavatele bylo pouze 1,5 % pracujících. V porovnání s předchozím sčítáním došlo k nárůstu v zastoupení zaměstnanců o téměř dva procentní body. Naopak u zaměstnavatelů byl zaznamenán výrazný pokles z téměř 165 tisíc zaměstnavatelů v roce 2011 na pouhých 53,5 tisíc pracujících v postavení zaměstnavatele v roce 2021. Mezi zaměstnavateli i mezi osobami pracujícími na vlastní účet bylo téměř 70 % mužů, u zaměstnanců byly podíly mužů a žen vyrovnané.

Nejvíce zaměstnavatelů – mužů bylo aktivních v odvětví maloobchodu, ve stravování a pohostinství; ženy byly nejčastěji v pozici zaměstnavatelek v odvětví zdravotní péče a maloobchodu.

Graf 11.3 Podíl pracujících důchodců ve věku 65 a více let na pracovní síle podle pohlaví a odvětví ekonomické činnosti

¹⁾ A - zemědělství, lesnictví a rybářství, B - těžba a dobývání, C - zpracovatelský průmysl, D - výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu, E - zásobování vodou; činnosti související s odpadními vodami, odpady a sanacemi, F - stavebnictví, G - velkoobchod a maloobchod; opravy a údržba motorových vozidel, H - doprava a skladování, I - ubytování, stravování a pohostinství, J - informační a komunikační činnosti, K - peněžnictví a pojišťovnictví, L - činnosti v oblasti nemovitostí, M - profesní, vědecké a technické činnosti, N - administrativní a podpůrné činnosti, O - veřejná správa a obrana; povinné sociální zabezpečení, P - vzdělávání, Q - zdravotní a sociální péče, R - kulturní, zábavní a rekreační činnosti, S - ostatní činnosti, T - činnosti domácností, U - činnosti exterritoriálních organizací a orgánů.

I v kategorii osob pracujících na vlastní účet bylo nejvíce mužů pracujících v odvětvích stavebních činnostech, v oblasti informačních technologií a maloobchodu. Z hlediska konkrétních zaměstnání pracovali muži na vlastní účet v uvedených odvětvích nejčastěji jako řemeslníci a kvalifikovaní pracovníci hlavní stavební výroby a při dokončování staveb, analytici a vývojáři softwaru a počítačových aplikací, případně jako provozovatelé prodejen a prodavači. Ženy pracující na vlastní účet volily nejčastěji odvětví poskytování ostatních osobních služeb, maloobchodu a právní a účetnické činnosti. V konkrétních vykonávaných profesích to znamenalo kadeřnice a kosmetičky, provozovatelky prodejen a prodavačky a odborné pracovnice v ekonomických a příbuzných oborech.

Specifickou skupinu zaměstnaných představují pracující důchodci, jejichž počet po roce 2000 prudce roste. Mezi lety 2001 a 2011 počet pracujících důchodců vzrostl o více než čtvrtinu ze 180 tisíc na 228 tisíc. V další dekádě se jejich počet zvýšil na 2,5 násobek na téměř 566 tisíc v roce 2021. Pracující důchodci představovali v roce 2021 10,7 % všech zaměstnaných osob, v roce 2011 to bylo pouze necelých 5 %.

Mezi pracujícími důchodci mírně převažují muži (50,4 %). Protože však žen důchodkyň je téměř jeden a půl krát více než mužů důchodců, intenzita je vyšší u mužů – pracuje 14,6 % všech důchodkyň a téměř pětina důchodců.

Většina pracujících důchodců byli důchodci starobní ve věku nad 60 let (67,3 %). Nejvýrazněji byla zastoupena věková kategorie 65–69 let. Z pohledu vzdělání bylo mezi pracujícími důchodci nejvíce vyučených bez maturity (36,7 %), osob s vysokoškolským vzděláním (20,1 %) a středním s maturitou (16,3 %). Důchodci byli zaměstnáni nejčastěji v maloobchodě, v případě vysokoškoláků ve vzdělávání a ve zdravotnictví a středoškoláci také v odvětví zdravotní péče.

Většina pracujících důchodců ve věku 65 let a starších se zjištěným postavením v zaměstnání byli zaměstnanci (61,3 %). V porovnání se zaměstnanými celkem byly mezi pracujícími důchodci mnohem častěji zastoupeny osoby pracující na vlastní účet – byla jich více než třetina (35,1 %), zatímco v celkovém počtu zaměstnaných to bylo jen 15,0 %. Starobní důchodci nejčastěji pracovali ve zpracovatelském průmyslu (12,6 %), v odvětví zdravotní a sociální péče (10,0 %), v odvětví profesních vědeckých a technických činností (9,6 %) a vzdělávání (9,2 %). Více než čtvrtina (27,1 %) byla zaměstnána jako specialisté a 18,0 % bylo technických a odborných pracovníků, tedy zaměstnání, pro jejichž výkon se předpokládá vysokoškolské vzdělání.

11.2.4 Nezaměstnaní

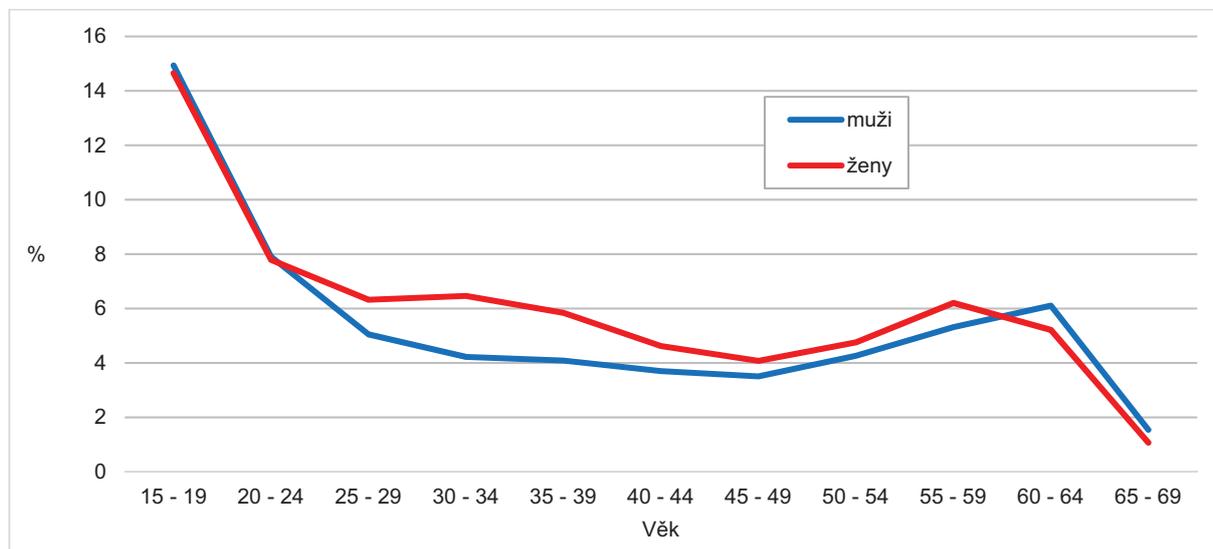
Po roce 1989 začala v České republice pozvolna růst nezaměstnanost. Při sčítání v roce 1991 byl zjištěn podíl nezaměstnaných na pracovní síle pouze 2,3 %. Do roku 2001 vzrostl počet nezaměstnaných na 487 tisíc (9,3 %) a v roce 2011 bylo nezaměstnaných bezmála půl milionu osob (9,8 %). Při posledním sčítání byl zaznamenán podíl nezaměstnaných 4,9 %, počet nezaměstnaných poklesl na 273 tisíc, tj. téměř na polovinu.

Nezaměstnanost byla mírně vyšší u žen (5,4 %) než u mužů (4,5 %). Nejvyšší podíl nezaměstnaných byl v nejmladší věkové skupině 15–19 let, a to 14,8 %. V absolutním vyjádření jde ale jen o 10 tisíc osob, protože naprostou většinu osob (84,1 %) v této věkové skupině tvoří nepracující žáci a studenti. S rostoucím věkem podíl nezaměstnaných klesal na 3,8 % ve věku 45–49 let. S výjimkou věkových skupin do 24 let a 60 – 69 let byl vyšší podíl nezaměstnaných u žen.

V roce 2011 byl v absolutním vyjádření nejvyšší počet nezaměstnaných ve věku 20–24 let, často šlo o absolventy škol hledající své první zaměstnání. Podle výsledků Sčítání 2021 se však maximum nezaměstnaných posunulo do pozdějšího věku, věková skupina 40–44 let vykazovala 32,6 tisíc nezaměstnaných osob. Společně s věkovými skupinami 35–39 a 45–49 let jde o populačně nejsilnější ročníky. Struktura počtů nezaměstnaných mužů a žen v závislosti na věku byla velmi podobná. U mužů i žen sledujeme dosažení maxima ve věkové skupině 55–59 let, pro kterou je uplatnění na trhu práce podstatně horší vzhledem k předdůchodovému věku. Počet nezaměstnaných u obou pohlaví do 40 let stagnuje nebo mírně stoupá, po 45. roce věku klesá a poté opět roste na maximum ve věku 55–59 let

a poté strmě klesá až do minima. U žen je od 60 let pokles výraznější. Ve věkové skupině 60–64 let je nezaměstnaných přes 12,4 tisíc mužů a pouze 7,7 tisíc žen. Více než polovina žen v této věkové skupině je totiž již zařazena mimo pracovní sílu jako nepracující důchodkyně, mužů nepracujících důchodců je pouze necelá třetina.

Graf 11.4 Podíl nezaměstnaných podle věku a pohlaví

Velký vliv na míru nezaměstnanosti má dosažený stupeň vzdělání. Čtvrtina osob zahrnutých do pracovní síly bez vzdělání a téměř pětina se základním vzděláním včetně neukončeného byly bez práce. Naopak nezaměstnaných vysokoškoláků bylo pouze 1,8 % z celkového počtu pracovní síly s tímto stupněm vzdělání. Nebyly zaznamenány významné odlišnosti v míře nezaměstnanosti mužů a žen v jednotlivých vzdělanostních kategoriích. V souladu s vyšší vzdělaností žen i mezi nezaměstnanými ženami převažovaly osoby s vyšším vzděláním, střední vzdělání s maturitou nebo vyšší mělo 56,3 % nezaměstnaných žen, zatímco mezi nezaměstnanými muži mírně převládali muži nejvýše s vyučením (52,4 %).

Nejobtížněji hledaly práci osoby s nejnižším vzděláním. Téměř dvě pětiny z počtu nezaměstnaných tvořili vyučení bez maturity (38,2 %) a pětinu osoby se základním vzděláním včetně neukončeného (20,0 %).

11.3 Územní rozdíly

Pracovní síla byla v jednotlivých krajích v roce 2021 zastoupena poměrně rovnoměrně s výjimkou Hlavního města Prahy, kde podíl pracovní síly na obyvatelstvu se zjištěnou ekonomickou aktivitou dosáhl 59,9 %. Mírně nadprůměrné hodnoty vykazovaly Středočeský a Plzeňský kraj. Naopak nejvyšší podíly obyvatel mimo pracovní sílu byly zaznamenány v Moravskoslezském kraji (48,5 %), v krajích Olomouckém a Ústeckém (shodně 48,2 %) a ve Zlínském kraji (48,1 %).

Nejvyšší podíl pracujících důchodců na pracovní síle byl zjištěn v Královéhradeckém kraji, vysoko nad republikový průměr dosáhly ještě kraje Ústecký, Jihočeský a Liberecký. Relativně nejméně důchodců bylo zaměstnáno v Moravskoslezském a Olomouckém kraji. Výsledky nejsou plně srovnatelné s předchozím sčítáním, důvodem je již zmíněná metodická změna, kdy důchodci, kteří odpracovali alespoň 1 hodinu týdně, byli zařazeni mezi pracující důchodce. V roce 2011 nejvyšší podíl ekonomicky aktivních důchodců vykazovalo Hlavní město Praha, v roce 2021 bylo pod celorepublikovým průměrem.

Větší regionální rozdíly byly zaznamenány v podílu nezaměstnaných na pracovní síle. Nejnižší podíl nezaměstnaných byl zjištěn v krajích Pardubickém (3,6 %) a Vysočina (3,7 %). Devět krajů vykazovalo podprůměrnou míru nezaměstnanosti. Nejvyšší míra nezaměstnanosti byla v Karlovarském (8,2 %)

a Ústeckém kraji (7,7 %). Nad republikový průměr (4,9 %) se dostaly ještě kraje Liberecký, Olomoucký a Moravskoslezský.

Tab. 11.5 Základní ukazatele ekonomické aktivity v krajích ČR

Kraj	Podíl pracovní síly na celkovém počtu obyvatel (v %) ^{*)}	Podíl zaměstnaných na pracovní síle (v %)	Podíl pracujících důchodců na pracovní síle (v %)	Podíl nezaměstnaných na pracovní síle (v %)
Česká republika	53,5	97,4	10,4	4,9
Hlavní město Praha	59,9	98,6	10,3	4,3
Středočeský kraj	54,2	97,7	10,0	4,2
Jihočeský kraj	52,4	98,1	11,2	4,1
Plzeňský kraj	53,8	98,4	10,9	4,1
Karlovarský kraj	52,4	96,5	10,4	8,2
Ústecký kraj	51,9	96,2	11,3	7,7
Liberecký kraj	52,5	97,5	11,0	5,1
Královéhradecký kraj	52,1	97,9	11,6	3,9
Pardubický kraj	52,5	98,0	10,9	3,6
Kraj Vysočina	51,7	97,5	10,3	3,7
Jihomoravský kraj	53,5	96,9	10,7	4,8
Olomoucký kraj	51,8	96,7	9,4	5,1
Zlínský kraj	51,9	97,3	10,5	4,2
Moravskoslezský kraj	51,5	95,6	9,1	6,8

^{*)} Podíl na celkovém počtu obyvatel se zjištěnou ekonomickou aktivitou

V členění zaměstnaných podle postavení v zaměstnání nejvyšší podíl osob pracujících na vlastní účet na zaměstnaném obyvatelstvu jednoznačně vykazovalo Hlavní město Praha (20,7 %). Nadprůměrné hodnoty byly zjištěny ve Středočeském a Jihočeském kraji. Na opačné pozici žebříčku se nacházel Moravskoslezský kraj, v němž bylo relativní zastoupení osob pracujících na vlastní účet ze všech krajů nejnižší (12,0 %). Podíl zaměstnavatelů byl výrazně nejvyšší v Karlovarském kraji (2,2 %). V ostatních krajích byl téměř shodný, pohyboval se kolem 1,5 %. Výjimkou bylo Hlavní město Praha, kde podíl zaměstnavatelů na zaměstnaných byl nejnižší (necelé procento).

Zaměstnanost v jednotlivých odvětvích se v krajích také lišila, i když ne ve všech odvětvích. Nejvýraznější mezikrajské rozdíly vykazovalo odvětví zemědělství, lesnictví a rybářství, které zaměstnávalo 7,1 % zaměstnaných osob se zjištěným odvětvím ekonomické činnosti v kraji Vysočina, ale pouhých 0,7 % osob v Hlavním městě Praze, průměr za ČR byl 3,2 %. Průmyslová odvětví zaměstnávala 27,5 % osob. Daleko pod průměrem se umístilo Hlavní město Praha s 9,9 % zaměstnaných v průmyslu. Ostatní kraje se pohybovaly v rozmezí 24,7 % (Středočeský) až 36,7 % (Liberecký kraj). V ostatních odvětvích se podíly zaměstnaných v daném odvětví mezi jednotlivými kraji výrazně nelišily. Velkoobchod, maloobchod a odvětví oprav a údržby motorových vozidel zaměstnávalo nejvyšší podíl osob ve Středočeském kraji (12,6 %) a nejnižší podíl v Kraji Vysočina a kraji Libereckém (shodně 10,1 %). Zaměstnaných ve zdravotní a sociální péči bylo mezi 7,1 % (kraje Středočeský a Liberecký) a 8,8 % (kraj Karlovarský).

Ze zaměstnaných se známým údajem o hlavní třídě zaměstnání tvořili specialisté nejvyšší podíl v Hlavním městě Praze (34,8 %) a nejnižší v Karlovarském kraji (14,3 %). Podíl technických a odborných pracovníků se pohyboval mezi 15,4 % v Karlovarském kraji a 20,7 % v Hlavním městě Praze. Hlavní město Praha se od ostatních krajů odlišovalo kromě výrazně vyššího podílu specialistů také nejnižším podílem pracovníků obsluhy strojů a zařízení a montérů (4,9 %) a nejnižším podílem řemeslníků a opravářů (6,2 %). Nejvyšší zastoupení pracovníků obsluhy strojů a zařízení a montérů bylo naopak v Ústeckém kraji (17,6 %) a řemeslníků a opravářů v Kraji Vysočina a Zlínském kraji (shodně 16,6 %). Podíl pracovníků ve službách a prodeji byl mezi 12,9 % v Hlavním městě Praze a 18,7 % v Karlovarském kraji.